

การวิเคราะห์อภิปรัชญาที่ปรากฏในสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญญา A Metaphysical Analysis in the Essence of the Milindapañhā

พระมหาปพน กตสโร (แสงน้อย)¹,
จรัส ลีกา², สุวิน ทองปิ่น³ และ พระมหาจรรณ ฤทธิพิศ⁴
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2,3}
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย⁴
PhramahaPaphon Katsaro (Seangyoi)¹,
Jaras Leeka², Suwin Thongpan³, and Phramaha Jaroon Ritthithit⁴
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khonkaen Campus, Thailand^{1,2,3}
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand⁴
Corresponding Author, E-mail: papon.sae@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดอภิปรัชญาในอภิปรัชญาปิฎก 2) เพื่อศึกษาสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญญา 3) เพื่อวิเคราะห์อภิปรัชญาที่ปรากฏในสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญญาเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ และเอกสารทุติยภูมิ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา ตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

1) แนวคิดอภิปรัชญาในอภิปรัชญาปิฎกหมายถึงปรมัตถธรรมที่ประกอบด้วยจิต ได้แก่ กุศลจิต อกุศลจิต และอัปายาทจิต, เจตสิก ได้แก่ เจตยัตตลักษณะ 4 ลักษณะ คือ 1) เอกุปาทะ เกิดพร้อมกับจิต 2) เอกนิโรธดับพร้อมกับจิต 3) เอกาลมุนะ รับอารมณ์อย่างเดียวกับจิต 4) เอกวาถุกะอาศัยวัตถุอย่างเดียวกับจิต, รูป ได้แก่ 1) รูปสมุทเทสนัย (มหาภูตรูป, อุปาทายรูป) 2) รูปวิภาคณัย 3) รูปสมุฏฐานนัย 4) รูปกลาปนัย และ 5) รูปปวัต

* วันที่รับบทความ: 17 เมษายน 2562; วันที่แก้ไขบทความ 27 มิถุนายน 2562; วันที่ตอบรับบทความ: 28 มิถุนายน 2562

Received: April 17, 2019; Revised: June 27, 2019; Accepted: June 28, 2019

ติกกมนัย และนิพพาน ได้แก่ 1) สันติลักษณะ 2) สอุปาทิเสสนิพพาน 3) อนุปาทิเสสนิพพาน 4) สุญญตนิพพาน 5) อนิมิตตนิพพาน 6) อปัณฺหตนิพพาน

2) สารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหา แบ่งเป็น 6 ส่วน ดังนี้ (1) บุพพกรรมของพระนาคเสนและพระเจ้ามิลินท์ (2) ปัญหาเงื่อนเดียว (3) ปัญหาสองเงื่อน (4) เรื่องที่รู้โดยอนุมาน (5) ลักษณะแห่งธรรมต่างๆ (6) เรื่องที่จะพึงทราบด้วยอุปมา ส่วนสารัตถะในคัมภีร์มิลินทปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปรมัตถธรรม ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน นั้นปรากฏอยู่ทั่วไปในการถาม-ตอบ ปัญหาระหว่างพระยามิลินท์กับพระนาคเสนซึ่งไม่ได้ระบุตรงๆ ว่าอะไรเป็น จิต เจตสิก รูป และนิพพาน

3) อภิปรายที่ปรากฏในสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหาซึ่งสามารถจัดเป็นหมวดหมู่ได้ 4 กลุ่ม คือ 1) มิลินทปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปรมัตถธรรมทั้ง 4 (จิต เจตสิก รูป และนิพพาน) 2) มิลินทปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปรมัตถธรรม 3 (จิต เจตสิก รูป) 3) มิลินทปัญหาเกี่ยวกับจิต และเจตสิก และ 4) มิลินทปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนิพพาน โดยมีลักษณะการถาม-ตอบปัญหาที่ปรากฏในมิลินทปัญหา

คำสำคัญ: อภิปราย; สารัตถะ; คัมภีร์มิลินทปัญหา

Abstract

The aims of this documentary research were: 1) to study the metaphysical concepts in AbhidhammaPiṭaka; 2) to study the essence of the Milindapañhā; 3) to analyze the metaphysics in the essence of the Milindapañhā through the study of the primary and secondary sources and the descriptive analysis based on analytic induction.

The research results were as follows:

1) The metaphysical concepts in the Abhidhamma Piṭaka indicates that the metaphysics means the ultimate realities (paramattha-dhamma) consisting of consciousness (citta): wholesome consciousness (kusala-citta), unwholesome consciousness (akusala-citta) and neither wholesome nor unwholesome consciousness (abyākata-citta), mental factors (cetasika) consisting of the applied characteristics of mental factors IV (cetoyuttalakhana): 1) rise with consciousness (ekuppada) 2) distinguishing with consciousness (ekanirodha) 3) feeling reception as same as consciousness (ekālamupna) 4) reliance on material as consciousness (ekavāthūka); form (rūpa) consisting of 1) rūpasamuddesanaya (mahābhūtarūpa, upādāyarūpa) 2) rūpvibhāgnaya 3) rūpasamutthānnaya 4) rūpakalāpnaya and 5) rūppavattikkamanaya; nibbāna consisting of 1) satilakkhaṇa 2) saupādisessa-

nibbāna 3) anupādisesa-nibbāna 4) suññata-nibbāna 5) animitta-nibbāna and appaṇihata-nibbāna.

2) The essence of the Milindapañhā shows six parts of the text as follows: 1) former actions of the Nagasena and Milinda; 2) one class question; 3) two class question; 4) knowing by inference; 5) characteristics of dhammas; 6) knowing by analogy. The essence of the Milindapañhā related to the ultimate realities (paramattha-dhamma) including consciousness, mental factors, form and nirvana appears in the form of indirect questions and answers between Milinda and Nagasena.

3) The metaphysics in the essence of the Milinda scripture can be divided into four groups: 1) Milinda's questions on the ultimate realities (consciousness, mental factors, form and nirvana) 2) Milinda's questions on the ultimate realities (consciousness, mental factors and form) 3) Milinda's questions on consciousness and mental factors and 4) Milinda's questions on nirvana. All are arranged in the form of questions and answers.

Keywords: Metaphysics; Essence; Milindapañha Scripture

บทนำ

อภิปรัชญา (Metaphysics) เป็นปรัชญาที่เก่าแก่ที่สุดสาขาหนึ่งของปรัชญา เรียกว่าปรัชญาบริสุทธิ์ (Pure Philosophy) มีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องความจริง (Reality) ของโลกจักรวาลตลอดจนถึงสัมบูรณ์และธรรมชาติของมนุษย์อันเป็นพื้นฐานที่มาของความจริง อื่นๆอภิปรัชญาในภาษาอังกฤษเรียกว่า Metaphysics เป็นสาขาปรัชญาที่ว่าด้วยสิ่งเป็นจริง เช่นพระเป็นเจ้า (God) โลก (World) วิญญาณ (soul) สาระ (substance) เจตจำนงเสรี (free will) (Jesada Thongrunroj, 2016 : 339) เป็นสาขาที่ว่าด้วยความจริงแท้ (สิ่งเป็นจริง) เรื่องจักรวาลโลกสรรพสิ่งและภาวะเหนือธรรมชาติแบ่งเป็นสาขาย่อย 3 สาขา คือ ภาววิทยาศึกษาความจริงสากลของภาวะในฐานะความจริงสูงสุดของสรรพสิ่งเทววิทยาศึกษาความจริงเกี่ยวกับพระเจ้า และความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับจักรวาล และจักรวาลวิทยาศึกษาความจริงเกี่ยวกับบ่อเกิดและโครงสร้างของจักรวาล (PhraMethee Thammamaporn (Prayoon Thammachitto), 1989 : 2-3)

ในยุคต้นพุทธกาลนั้น ได้มีแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับอภิปรัชญาซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดจากปัญหาที่สมณพราหมณ์ถกเถียงกันเพื่อแสวงหาความจริงเกี่ยวกับโลกจักรวาลและวิญญาณที่ไม่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตแต่เป็นการค้นหาความจริงที่อยู่นอกเหนือปรากฏการณ์ธรรมชาติซึ่งถือเป็นลักษณะของอภิปรัชญาว่าด้วยการพิสูจน์ความเป็นจริงหรือไม่จริงควมมี

อยู่หรือไม่มีอยู่ของโลกของมนุษย์และของวิญญาณถือเป็นปัญหาที่นักปรัชญาทุกยุคให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆที่ผู้ศึกษาทางด้านปรัชญาต้องศึกษาเพื่อไขข้อสงสัยเกี่ยวกับต้นกำเนิดจักรวาลสากลโลกเป็นเรื่องของความสนใจอันดับหนึ่งเพราะเป็นเรื่องที่ท้าทายให้ศึกษาหาคำตอบว่ามาอย่างไรจากไหนประกอบด้วยอะไรและจะเป็นไปอย่างไรต่อไปถือว่าเป็นลักษณะทางอภิปรัชญา (Metaphysics) ล้วนๆ นั้นเพราะคำถามทั้งหมดมุ่งตรงไปยังสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์หรือสิ่งที่ประสาธน์สัมพันธ์ทั้ง 5 ไม่สามารถเข้าถึงได้เป็นการคาดคะเนหรือคาดเดาโดยก็ต้องอาศัยการตั้งสมมติฐานแล้วหาความจริงโดยอาศัยเหตุผลเชิงตรรกะเข้าไปค้นหาแล้วจะความจริงมาชุดหนึ่งความจริงเหล่านี้ก็เกิดจากการคาดคะเนหรือคาดเดาของกลุ่มทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งมีลึนทปัญหาถือเป็นคัมภีร์สำคัญคัมภีร์หนึ่งในพระพุทธศาสนาซึ่งเชื่อกันว่าแต่งโดยพระปิฎกจุฬารัตน์ ในขณะที่พระพุทธศาสนามีอายุล่วงมาได้ 500 ปี อันอยู่ภายหลังจากยุคของพระเจ้าอโศกมหาราช จุดมุ่งหมายของการแต่งก็เพื่อให้เป็นคัมภีร์ที่ช่วยสำหรับอธิบายพระธรรมวินัย โดยที่ผู้แต่งได้นำเค้าเรื่องในประวัติศาสตร์ของพระเจ้ามีลีนท (เมเน็นเดอร์) กษัตริย์กรีกที่ขยายอิทธิพลของเข้ามาทางตอนเหนือลุ่มแม่น้ำคงคาใน ปี พ.ศ. 392 (Sathien Phothananta, 2014 : 16) มารจนาโดยให้มีลักษณะของการโต้ตอบปัญหาระหว่างกษัตริย์เมเน็นเดอร์กับพระนาคเสน ทั้งนี้ในการถามตอบปัญหานั้นเป็นไปในหลายลักษณะคือการใช้การอนุมาน (คาดคะเน) และอุปมา (การเปรียบเทียบ) การใช้วิธีย้อนถามเพื่อให้ผู้ถามตอบเอง (ปฏิปจฉาพยากรณ์ปัญหา) ซึ่งในแนวคิดทางอภิปรัชญาในคัมภีร์มีลีนทปัญหามีปัญหาว่าด้วยจิตเจตสิก รูปนิพพานจักรวาลวิทยาเพื่อเป็นการแสวงหาความจริงและเป็นกระบวนการนำเสนอความจริงโดยพระเจ้ามีลีนทได้นำหลักสัจธรรมขึ้นมาตั้งเป็นประเด็นถกเถียงเพื่อแสวงหาความรู้มีเป้าหมายเพื่อแสวงหาความจริงทางพระพุทธศาสนาจากฝ่ายพระนาคเสนเช่น แนวคิดเรื่องเจตสิกเป็นหนึ่งในปรมัตถธรรม 4 คือ เจตสิกธรรมซึ่งมีลักษณะเป็นปรมัตถธรรมมีคุณสมบัติเป็นนามธรรมไม่มีรูปร่างสัณฐานให้เห็นหรือสัมผัสได้รู้ได้เฉพาะทางใจเท่านั้นและเจตสิกมีลักษณะเป็นสังขตธรรมคือธรรมที่ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัยเจตสิกไปตามกฎของไตรลักษณ์ 3 ประการ คือ 1) อนิจจลักษณะ คือ สภาพไม่เที่ยงมีการเกิดดับ 2) ทุกขลักษณะ คือ ทนอยู่สภาพเดิมไม่ได้มีความผันแปรเปลี่ยนแปลงไป และ 3) อนัตตลักษณะ คือ สภาพไม่ตามเหตุปัจจัยไม่สามารถบังคับบัญชาได้จิตและเจตสิกเป็นนามธรรมด้วยกันจึงประกอบเข้ากันได้สนิทโดยที่จิตเป็นธรรมชาติที่อารมณ์การประกอบเข้าด้วยกันของจิตและเจตสิกนี้เรียกว่า “สัมปยุตตธรรม” คือ มีการผสมกลมกลืนกันจนยากที่จะแยก

ออกจากกันได้ไหนเป็นจิตไหนเป็นเจตสิกหากเปรียบเทียบการประกอบของจิตและเจตสิกเหมือนยาชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “จตุมรรส” อันผสมด้วยของ 4 อย่าง คือ น้ำมันเนยน้ำมันงาน้ำมันผึ้ง และน้ำตาลโตนดเมื่อเอาของทั้ง 4 อย่างนี้ มาผสมกวนให้เข้ากันแล้วรสของยานี้กลมกลืนกันได้สนิทจนผู้บริโภคยากที่จะบอกไม่ได้ว่านี่เป็นรสของเนยนี้เป็นรสของน้ำมันงารสของน้ำผึ้งหรือรสของน้ำตาลโตนดการประกอบกันของจิตและเจตสิกซึ่งเป็นสัมปยุตตรมกียากที่จะแยกออกจากกันได้เช่นเดียวกัน (Mahamakutrajavidyalaya, 2008 : 118) ในมิลินทปัญหาจุดใหญ่หรือจุดประสงค์ของมิลินทปัญหาคือการพูดถึงความจริง อันได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ในทางปรัชญาความจริงเหล่านี้เรียกว่า อภิปรัชญา ด้วยพื้นฐานของการศึกษาปรัชญาตะวันออกที่มีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานของศาสนา ดังนั้นปรัชญาจึงไม่สามารถแยกออกจากศาสนาได้เพราะปรัชญาและศาสนาเป็นเรื่องเดียวกันต่างกันเพียงวิธีการศึกษาเท่านั้นความไม่ลงรอยกันในความคิดเหล่านี้ทำให้เกิดความแตกต่างกันในการนำเสนอทฤษฎีทางปรัชญาและแสดงให้เห็นความหลากหลายทัศนะซึ่งจะเปรียบเทียบกับปรัชญาตะวันตกไม่ได้เพราะปรัชญาตะวันตกไม่มีลักษณะเป็นศาสนาแต่เป็นทฤษฎีทางความคิดล้วนๆซึ่งมีบ่อเกิดมาจากความสงสัยและความพยายามที่จะตอบปัญหาความสงสัยเหล่านั้นด้วยการถึงความจริงการสังเกตและได้พัฒนาไปเป็นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์จึงศึกษาโลกและชีวิตในเชิงทัศนะเท่านั้นแต่ปรัชญาตะวันออกจะศึกษาความจริงด้วยการใช้ชีวิตเป็นเครื่องพิสูจน์หาความรู้โดยเฉพาะเป็นเรื่องการค้นหาความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิตแต่ก็อยู่ในลักษณะที่เป็นทัศนะที่สุตโตงทั้งนั้น

แต่ก็มีปรัชญาอีกระบบหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากปรัชญาทั้งหลายเหล่านั้นโดยมีพื้นฐานหรือมูลบทและคำตอบต่างๆที่ว่าด้วยโลกและชีวิตในด้านอภิปรัชญาก็ดีด้านญาณวิทยาที่ดีและด้านจริยศาสตร์ที่ดีมีลักษณะสอดคล้องกันและเป็นของตนเองที่เรียกว่าทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาซึ่งแสดงออกให้เห็นความแตกต่างจากปรัชญาอื่นๆเรียกชื่อว่าพุทธปรัชญามีลักษณะเป็นปฏิบัตินิยมเน้นเรื่องกฎแห่งกรรมที่ไม่ใช่เซตาคติกรรมนิยม (Fatalism) อย่างทัศนะของปรัชญาตะวันออกของพราหมณ์หรือเซนพุทธปรัชญาจึงมีความพิสดารอยู่ในคัมภีร์ที่เรียกว่าพระไตรปิฎกซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อดำเนินชีวิตและพัฒนาชีวิตไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีพระนิพพานเป็นจุดหมายสูงสุดเมื่อศึกษาพระพุทธศาสนาแล้วจึงอาจค้นพบแนวคิดทางพุทธปรัชญาได้เพราะการศึกษาพุทธศาสนาเชิงวิชาการทำให้เกิดแนวคิดเชิงปรัชญาในการศึกษาพุทธธรรมแม้จะมีนัยเชิงศาสนาและปรัชญา

รวมกันอยู่แต่โดยวัตถุประสงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมก็เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะเพื่อดับทุกข์และโสมนัสเพื่อบรรลุนิพพานเพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทั้งหมดนี้เป็นวัตถุประสงค์เชิงจริยธรรมไม่ใช่เชิงภววิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐานส่วน ปรัชญามีปัญญา การให้เหตุผล (Reasoning) เป็นพื้นฐานพระพุทธศาสนามีทั้งหลักศรัทธา และปัญญาเป็นพื้นฐานจึงเป็นได้ทั้งศาสนาและปรัชญา (Jesada Thongrunroj, 2016 : 339)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ทำวิจัยถึงเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะทาง อภิปรัชญาในมิลินทปัญหา เพื่อเป็นการศึกษาวิเคราะห์ถึงลักษณะของหลักธรรมที่ปรากฏใน คัมภีร์มิลินทปัญหาซึ่งเป็นเรื่องราวการโต้ตอบปัญหาระหว่างพระเจ้ามิลินท์ผู้ถามกับพระนาค เสนผู้ตอบและถือว่าเป็นคัมภีร์ที่สำคัญยิ่งคัมภีร์หนึ่งในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและ ข้อความสนทนาบางตอนในมิลินทปัญหาเป็นการสนทนถามตอบในลักษณะที่เป็นอภิปรัชญา ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจและสามารถอธิบายด้วยทฤษฎีทางอภิปรัชญา (จิตนิยม, สสารนิยม) ได้ และเพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการศึกษามิลินทปัญหาในเชิงปรัชญาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดอภิปรัชญาในอภิปรัชญาปิฎก
2. เพื่อศึกษาสาระสำคัญของคัมภีร์มิลินทปัญหา
3. เพื่อวิเคราะห์อภิปรัชญาที่ปรากฏในสาระสำคัญของคัมภีร์มิลินทปัญหา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่มุ่งศึกษาถึง การวิเคราะห์ลักษณะทางอภิปรัชญาในมิลินทปัญหา โดยกำหนดวิธีการดำเนินวิจัยไว้ ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะทางอภิปรัชญาที่ปรากฏในมิลินทปัญหา เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยมีวิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูลจาก เอกสาร ตำรา บทความวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้กำหนดขั้นตอนการวิจัยไว้ ดังนี้

2. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1) รวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และคัมภีร์มิลินทปัญหา ฉบับมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2528

2) รวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ เอกสารงานวิจัย งาน สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ ตำรา และบทความทางวิชาการ ที่เกี่ยวข้อง

3. การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1) แยกแยะและจัดหมวดหมู่ข้อมูลจากเอกสารที่ได้มาทั้งหมด

2) การตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับสารัตถะแห่งอภิปรายเกี่ยวกับจิต เจตสิก รูป นิพพาน จากแหล่งข้อมูล 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) พระอภิธรรมปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 2) คัมภีร์มิลินทปัญหา ฉบับมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2528 และ 3) เอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่อง จิต เจตสิก รูป นิพพาน แล้วเห็นว่าข้อมูลที่ตรงและสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญ

3) วิเคราะห์ข้อมูล ในด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบ

4) เปรียบเทียบข้อมูล ลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกัน

5) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ตามหลักอุปนัยวิธี

4. การสรุปผล และอภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำผลการวิจัยจากขั้นตอนที่ 1 และ ขั้นตอนที่ 2 มาสรุปผลการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ที่ได้ตั้งไว้นั้นตามลำดับ และหาความสอดคล้องกับเอกสาร ตำรา หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำเสนอผลสรุปการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1. แนวคิดอภิปรายที่ปรากฏในอภิธรรมปิฎก พบว่าแนวคิดทางปรัชญาจะมีมิติของการโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานต่างๆ เช่น ความเชื่อทางศาสนา ค่านิยม และคุณค่าของชีวิต ศีลธรรม ศิลปะ เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่ไม่มีใครจะหนีพ้นได้ ทั้งนี้เพราะจุดยืนที่มนุษย์มีต่อปัญหาเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานทำให้ทัศนะที่เกี่ยวกับ มนุษย์ โลก สังคม แตกต่างกันไป แบ่งเป็น 5 สาขา ประกอบด้วย อภิปราย ญาณวิทยา สุนทรียศาสตร์

จริยศาสตร์ และตรรกศาสตร์ ส่วนทฤษฎีอภิปรัชญา (Metaphysics) เป็นหนึ่งในสาขาใหญ่ของปรัชญาที่เก่าแก่ที่สุด หรืออยู่ในกลุ่มของปรัชญาบริสุทธิ์ ที่ศึกษาเนื้อแท้ของวิชาปรัชญาล้วนๆ อภิปรัชญาพัฒนาจากความคิดหรือความสงสัยของมนุษย์ต่อปรากฏการณ์อันลึกลับเกินกว่าที่ประสาทสัมผัสของมนุษย์จะรู้ตามได้ เช่น เรื่องจิต มโน วิญญาณ พระเจ้า และการเกิดขึ้นของจักรวาล นั้นประกอบด้วย 3 ทฤษฎี ดังนี้ 1) ทฤษฎีสสารนิยม (Materialism) 2) ทฤษฎีจิตนิยม (Idealism) และ 3) ทฤษฎีธรรมชาตินิยม (Naturalism) แต่ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีความมุ่งเน้นไปที่พุทธอภิปรัชญาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ 1) จิต 2) เจตสิก 3) รูป และ 4) นิพพานซึ่งเป็นปรมัตถธรรม มีดังนี้

1) จิตสภาวะรู้อารมณ์ มี 2 อย่าง คือ 1) จิตที่มีวิบาก ประกอบด้วย กุศลจิต และอกุศลจิต และ 2) จิตที่ไม่มีวิบาก ได้แก่ อัปปายักตจิต มีจำนวน 121 ดวง

2) เจตสิกสภาวะที่ประกอบกับจิตในฐานะเป็นผัสสะและในฐานะเป็นเยวาปนเจตสิก มีจำนวน 52 ดวง

3) รูป หมายถึง ส่วนประกอบที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ร่างกาย และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย 1) รูปสมุทเทสนัย (มหาภูตรูป, อุปาทายรูป) 2) รูปวิภากนัย 3) รูปสมภูฐานนัย 4) รูปกลาปนัย และ 5) รูปวัตติกกมณัย

4) นิพพาน หมายถึง 1) สันติลักษณะ 2) สอุปาทิเสสนิพพาน 3) อนุปาทิเสสนิพพาน 4) สุธญตนิพพาน 5) อนิมิตตนิพพาน 6) อปัณฺหนนิพพาน

2. สารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหา พบว่าคัมภีร์มิลินทปัญหามีความสำคัญเป็นยอดแห่งคัมภีร์ทั้งปวงรองลงมาจากพระไตรปิฎกคัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นคัมภีร์ที่เก่ากว่าหนังสือวิสุทธิมรรคประมาณ 500 ปี พระพุทธโฆษาจารย์ผู้รจนาวินัยมรรคได้อ้างคัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นหลักในการวินิจฉัยข้อธรรมวินัย ซึ่งนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ถือเป็นหลักฐานวินิจฉัยตัดสินพระธรรมวินัยมาแต่หลังพุทธปรินิพพานแล้วโดยคัมภีร์มิลินทปัญหามีโครงสร้างของเนื้อหาแบ่งออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้ (1) ปุพฺพโยค ว่าด้วยบุพพกรรมและประวัติของพระนาคเสนและพระเจ้ามิลินท์ (2) มิลินทปัญหาว่าด้วยปัญหาเงื่อนไขเดียว (3) เมณฑกปัญหา ว่าด้วยปัญหาสองเงื่อนไข (4) อนุมานปัญหา ว่าด้วยเรื่องที่รู้โดยอนุมาน (5) ลักษณะปัญหา ว่าด้วยลักษณะแห่งธรรมต่างๆ (6) อุปมาภกปัญหา ว่าด้วยเรื่องที่จะพึงทราบด้วยอุปมา สารัตถะในคัมภีร์มิลินทปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปรมัตถธรรม ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ในคัมภีร์มิลินทปัญหานี้ จากการวิจัยพบว่า คัมภีร์มิลินทปัญหาไม่ได้จัดหมวดหมู่

เกี่ยวกับปรมัตถธรรมที่ประกอบด้วย จิต เจตสิก รูป และนิพพานไว้อย่างชัดเจนเหมือน
อภิธรรมปิฎกที่มีการจัดและแบ่งหมวดหมู่เกี่ยวกับปรมัตถธรรมได้แก่ จิต เจตสิก รูป และ
นิพพานไว้อย่างชัดเจน แต่ผู้วิจัยได้สังเคราะห์การถามตอบที่เกี่ยวกับปรมัตถธรรมในมิลินท
ปัญหาไว้ ดังนี้ 1) มิลินทปัญหาที่เกี่ยวกับปรมัตถธรรมทั้ง 4 คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน
2) มิลินทปัญหาที่เกี่ยวกับปรมัตถธรรม 3 คือ จิต เจตสิก รูป 3) มิลินทปัญหาที่
เกี่ยวกับปรมัตถธรรม 2 คือ จิต เจตสิก และมิลินทปัญหาที่เกี่ยวกับนิพพาน

3. การวิเคราะห์อภิปรายที่ปรากฏในสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหา พบว่า
ปรมัตถธรรมที่ถือว่าเป็นอภิปรายที่ปรากฏในสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหานั้น พบว่า ไม่
มีการจัดหมวดหมู่ไว้อย่างชัดเจนเหมือนหลักปรมัตถธรรมที่ปรากฏในอภิธรรมปิฎกที่มีการจัด
เรียงลำดับเนื้อหาเกี่ยวกับจิต เจตสิก รูป นิพพาน ไว้อย่างเป็นขั้นตอน แต่ในคัมภีร์มิลินท
ปัญหานี้ต้องใช้วิธีการสังเคราะห์จากการถามตอบระหว่างพระยามิลินท์และพระนาคเสน
เถระว่าในการถามตอบส่วนใดมีความเกี่ยวข้องและสามารถสังเคราะห์เข้าในปรมัตถธรรมข้อ
ใดเพราะในการถามตอบปัญหาบางข้อเป็นปรมัตถธรรมได้ทั้งจิต เจตสิก รูป นิพพาน ตาม
ตารางที่แสดงแล้วใน ข้อที่ 2 แต่โดยสรุปภาพรวมแล้วสามารถสรุปได้ว่า

1) มิลินทปัญหาที่เกี่ยวกับปรมัตถธรรมทั้ง 4 คือ จิต เจตสิก รูป นิพพานมีอยู่ 11
ปัญหา ประกอบด้วย (1) ปฏิสนธิคณปัญหา (2) นามรูปปฏิสนธิคณปัญหา (3) पुनปฏิ
สนธิคณปัญหา (4) โกฏฐาปุริมปัญหา (5) มัจจุทายนปัญหา (6) อรหโตกายิกเจตสิกเวทนา
ปัญหา (7) โลกนัตถิภาวปัญหา (8) ฆฎิการปัญหา (9) กัมมชากัมมชปัญหา (10) อนุमान
ปัญหา และ (11) ปัญญาวิเสสปัญหา

2) มิลินทปัญหาที่เกี่ยวกับปรมัตถธรรม 3 คือ จิต เจตสิก รูป มีอยู่ประมาณ 38
ปัญหา ประกอบด้วย นามปัญหา นามรูปปัญหา ธัมมสันตติปัญหา อันธานปัญหา เป็นต้น

3) มิลินทปัญหาที่เกี่ยวกับปรมัตถธรรม 2 คือ จิต และเจตสิก มีอยู่ 23 ปัญหา
ประกอบด้วย มนสิการปัญหาสัทธาลักขณปัญหาปัญญาลักขณปัญหา เป็นต้น

4) มิลินทปัญหาที่เกี่ยวกับนิพพานมี 49 ปัญหา ประกอบด้วย ปรินิพพานปัญหา
นิโรธนิพพานปัญหานิพพานลภณปัญหา เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ข้อปริศนาที่ปรากฏในสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหา ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจในเนื้อหาของงานวิจัย จึงได้นำประเด็นที่น่าสนใจเหล่านั้นมาเพื่ออภิปรายผล ดังนี้

1. มิลินทปัญหา เกิดหลังพุทธปรินิพพานแล้ว 500 ปี เป็นคัมภีร์สำคัญคัมภีร์หนึ่งในพระพุทธศาสนาแต่งโดยพระปิฎกจุฬาเป็นคัมภีร์ที่ช่วยอธิบายพระธรรมวินัย มีลักษณะการโต้ตอบปัญหาระหว่างกษัตริย์เมณันเดอร์กับพระนาคเสนเกี่ยวกับอภัยกตปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ มีการแบ่งเป็น 6 หมวด ประกอบด้วย 1) ปุพพปโยคสถาน 2) มิลินทปัญหสถาน 3) เมณฑกปัญหสถาน 4) อนุมานปัญหสถาน 5) ลักษณะปัญหสถาน 6) อุปมากตปัญหสถาน ซึ่งสอดคล้องกับ (Wasin Inthasra. (2013): 2) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง อธิบายมิลินทปัญหา สรุปได้ว่า พระนาคเสนได้ตอบปัญหาพระเจ้ามิลินท์ด้วยความรอบรู้ฉลาดและแหลมคม มีอุปมาอุปไมยที่เหมาะสมหาเปรียบได้ยาก เกียรติคุณท่านระบือไปทั่วโลก ตามประวัติ พระนาคเสนเถระ เป็นพระอรหันต์ ถึงพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา คือ แดกฉานในอรรถ ในธรรม ในภาษา และในปฏิภาณ คำตอบของท่านต่อพระเจ้ามิลินท์จึงน่าทึ่งเป็นอันมาก ผู้สนใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงควรได้อ่านหนังสือเล่มนี้เป็นอย่างยิ่ง

2. การถามตอบปัญหานั้นเป็นไปในหลายลักษณะเช่นการตอบปัญหาแบบวิภาษวาทคือการแยกตอบทีละปัญหา และการตอบปัญหาแบบวิภาษวิธี เป็นการถามตอบแบบย้อนถามผู้ถามปัญหาด้วยเหตุผลจนทำให้ผู้ถามจำนนด้วยเหตุผลที่จะแย้งได้ และสามารถนำวิธีการถามตอบในมิลินทปัญหานี้มาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้ สอดคล้องกับ PhraMahaWisit Panyawattano (Greessawee) (2002 : 1) ที่ได้ทำวิจัย เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอุปมาอุปไมยในมิลินทปัญหา พบว่า คัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นเรื่องราวการโต้ตอบปัญหาระหว่างพระเจ้ามิลินท์ผู้ถามกับพระนาคเสนผู้ตอบเป็นคัมภีร์ที่สำคัญยิ่งคัมภีร์หนึ่งในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทพระอรหันตเถระในลังกาโดยเฉพาะพระพุทธโฆษาจารย์มักอ้างอิงข้อคิดเห็นในคัมภีร์นี้เป็นหลักฐานยืนยันการตีความหมายพุทธธรรมในงานของท่านคัมภีร์มิลินทปัญหามีคุณค่าทั้งในด้านเนื้อหาสาระที่สอดคล้องตามบาลีพระไตรปิฎกและในด้านอรรถรสแห่งวรรณคดีบาลีเป็นคัมภีร์พุทธปรัชญาที่มีลีลาการดำเนินเรื่องที่ชวนติดตาม เช่นเดียวกับบทสนทนาของพลาโต (Dialogues of Plato) ลักษณะเด่นของคัมภีร์

คือ การใช้อุปมาอุปไมยปัญหาที่ไม่ชัดเจนก็ทำให้ชัดเจนสิ่งที่เป็นนามธรรมก็สามารถนำมาเปรียบเทียบให้เป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน

3. ในคัมภีร์มิลินทปัญหาไม่ได้กล่าวถึงปรมัตถธรรมเกี่ยวกับจิต เจตสิก รูป นิพพาน ไว้โดยตรง ต้องใช้วิธีการสังเคราะห์จากการถามตอบของพระยามิลินท์ และพระนาคเสนเถระ แล้วนำมาจัดหมวดหมู่เพื่อการอธิบายเพราะในแต่ละปัญหาจะไม่พูดถึง จิต เจตสิก รูป และ นิพพาน อย่างตรงๆ เหมือนเนื้อที่ปรากฏในอภิธรรมปิฎก เพราะปัญหาข้างข้อเป็นปรมัตถธรรมได้ทั้ง 4 บางปัญหา เป็นได้แค่ 3 และ 2 ตามแต่จะวิเคราะห์และสังเคราะห์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ (Mahamakutrajavidyalaya, 1979 : 210) ที่กล่าวไว้ในวิสุทธิมรรคฉบับ บาลี ภาค 3 สรุปได้ว่า ชั้น 5 นี้ ในอภิธรรมลดลงเหลือ 3 กลุ่ม คือ จิต เจตสิก รูป ซึ่งเทียบ กันได้ดังนี้ วิญญูณชั้น 5 ได้แก่ จิต เวทนาชั้น 5 สัญญาชั้น 5 และสังขารชั้น 5 ได้แก่ เจตสิก และ รูปชั้น 5 ได้แก่ รูป บางครั้ง ท่านย่อชั้น 5 ลงเหลือ 2 ส่วน คือ นามและรูป โดยรวมเรียก เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญูณว่า นาม และ เรียกรูปชั้น 5 ว่า รูปและสอดคล้องกับ Bhikkhu Pesala (Author) Nawaporn Ruangsakun (Translator) (2015: 224) ที่กล่าวไว้ในหนังสือ เรื่อง มิลินทปัญหา : กษัตริย์กรีกถาม-พระเถระตอบ สรุปได้ว่า มิลินท ปัญหาเป็นปกรณ์สำคัญในพระพุทธศาสนา เพราะคำตอบไม่ได้ออกนอกกรอบพระธรรมใน พระไตรปิฎกเลย เพียงแต่จัดใหม่ โดยดึงเรื่องที่คนทั่วไปไม่ค่อยรู้พระพุทธศาสนามักจะถาม ออกมาตั้งเป็นคำถาม แล้วท่านก็แต่งคำตอบจากพระไตรปิฎกนั่นเอง เป็นคำตอบที่กระชับ และความเปรียบเทียบ บางประเทศเทียบมิลินทปัญหาเท่าชั้นพระไตรปิฎกตัวอย่างเช่นพระ เจ้ามิลินท์ถาม “จะมีการปฏิสนธิได้หรือไม่ ถ้าไม่มีการเคลื่อนของจิต” พระเถระตอบ “ปฏิสนธิ ได้แม้จิตไม่เคลื่อน เปรียบเหมือนบุรุษหนึ่งอาจจุดตะเกียงจากตะเกียงผู้อื่น แต่ว่าไม่มีอะไร เคลื่อนจากตะเกียงดวงหนึ่งไปยังตะเกียงอีกดวงหนึ่ง หรือนักเรียนอาจท่องบทกวีที่ครูสอนได้ ขึ้นใจ แต่บทกวีนั้นไม่ได้เคลื่อนจากครูไปสู่นักเรียน” พระเจ้ามิลินท์ถาม “ผู้ที่จะไม่เกิดอีก ย่อมรู้หรือไม่ว่าตัวเองจะไม่เกิดอีก” พระเถระตอบ “ขอถวายพระพร ท่านผู้นั้นย่อมรู้” “รู้ได้ อย่างไรหรือ พระคุณเจ้า” “รู้ได้โดยรู้เหตุและปัจจัยของการเกิดของท่านเองได้ระงับดับสิ้น ไปแล้ว เปรียบเหมือนชาวนาที่ไม่ไถ ไม่หว่าน หรือไม่เก็บเกี่ยวพืชผล ย่อมรู้ว่าในยุ้งฉางของตนไม่ได้รับการเติมให้เต็ม”

ข้อเสนอแนะ

ในการทําวิจัยเรื่องการวิเคราะห์อภิปรัชญาที่ปรากฏในสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหา ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรนำคัมภีร์มิลินทปัญหามาบรรจุไว้ในหลักสูตรเพื่อเป็นรายวิชาให้บัณฑิตได้ศึกษาเพื่อเป็นคัมภีร์ที่สำคัญ

(2) นิสิตที่เรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์ควรศึกษาคัมภีร์มิลินทปัญหาเพื่อจะได้แนวคิดและวิธีการตอบปัญหาที่มีเหตุผล

(3) นำผลการวิจัยนี้ไปพิมพ์เผยแพร่ต่อสาธารณชนโดยสรุปเป็นองค์ความรู้เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศต่อไป

2) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรทําวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์มิลินทปัญหาในมิติของจริยศาสตร์

(2) ควรทําวิจัยเกี่ยวกับสารัตถะแห่งนิพพานที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา

(3) ควรทําวิจัยเกี่ยวกับอภิปรัชญาที่เป็นสารัตถะในการศึกษาวิเคราะห์อภิปรัชญาที่ปรากฏในสารัตถะ

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์อภิปรัชญาที่ปรากฏในสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหาทำให้ได้องค์ความรู้จากการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ ดังนี้

1) มิลินทปัญหา เกิดหลังพุทธปรินิพพานแล้ว 500 ปี เป็นคัมภีร์สำคัญคัมภีร์หนึ่งในพระพุทธศาสนาแต่งโดยพระปิฎกจุฬาเป็นคัมภีร์ที่ช่วยอธิบายพระธรรมวินัย มีลักษณะการโต้ตอบปัญหาระหว่างกษัตริย์เมณันเดอร์กับพระนาคเสนเกี่ยวกับอภิปรัชญาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ มีการแบ่งเป็น 6 หมวด ประกอบด้วย 1) ปุพพปโยคสถาน 2) มิลินทปัญหสถาน 3) เมณฑกปัญหสถาน 4) อนุมานปัญหสถาน 5) ลักษณะปัญหสถาน 6) อุปมาถาปัญหสถาน

2) การถามตอบปัญหานั้นเป็นไปในหลายลักษณะคือการใช้การอนุมาน (คาดคะเน) และอุปมา (การเปรียบเทียบ) การใช้วิธีย้อนถามเพื่อให้ผู้ถามตอบเอง (ปฏิบัติฉายาพยากรณ์ปัญหา) การตอบปัญหาแบบวิภาษวาท คือตอบปัญหาแบบแยกแยะ

ประเด็นปัญหาตอบทีละประเด็น สำหรับตอบแบบวิภาษวาทคือการแยกตอบทีละปัญหา และการตอบปัญหาแบบวิภาษวิธี เป็นการถามตอบแบบย้อนถามผู้ถามปัญหาด้วยเหตุผลจนผู้ถามเหตุผลจนผู้ถามจนด้วยเหตุผลที่จะแย้งได้ สามารถนำวิธีการถามตอบในมิลินทปัญหานี้ มาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้

3) แนวคิดทางอภิปรัชญาในคัมภีร์มิลินทปัญหามีปัญหาว่าด้วยจิตเจตสิก รูป นิพพานเป็นประเด็นถกเถียงเพื่อแสวงหาความรู้มีเป้าหมายเพื่อแสวงหาความจริงที่เป็น ปรมัตถธรรมทางพุทธอภิปรัชญาระหว่างพระยามิลินท์และพระนาคเสนโดยมีวัตถุประสงค์คือการพูดถึงความจริงอัน ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ที่เรียกว่า อภิปรัชญา

4) ในคัมภีร์มิลินทปัญหาไม่ได้กล่าวถึงปรมัตถธรรมเกี่ยวกับจิต เจตสิก รูป นิพพาน ไว้โดยตรง ต้องใช้วิธีการสังเคราะห์จากการถามตอบของพระยามิลินท์และพระนาคเสนเถระ แล้วนำมาจัดหมวดหมู่เพื่อต่อการอธิบายเพราะในแต่ละปัญหาก็จะไม่พูดถึง จิต เจตสิก รูป และ นิพพาน อย่างตรงๆ เหมือนเนื้อที่ปรากฏในอภิธรรมปิฎก เพราะปัญหาข้างข้อเป็นปรมัตถ ธรรมได้ทั้ง 4 บางปัญหา เป็นได้แค่ 3 และ 2 ตามแต่จะวิเคราะห์และสังเคราะห์ได้

Referances

- Bhikkhu Pesala. (2015). *The Debate of King Milinda*. Nawaporn Ruangsakun (Translator). Bangkok : Knowledge Plus.
- Jesada Thongrunroj. (2016). *English-Thai Philosophy Dictionary*. Bangkok : Starlight Publishing.
- Mahamakutrajaavidyalaya. (1979). *Visuddhimagga, Pali Edition, Region 3*. Bangkok : Mahamakut Buddhist College.
- Mahamakutrajaavidyalaya. (2008). *Milindapañhā : Translation issue in Mahamakutrajaavidyalaya*. (4th ed.). Bangkok : Mahamakut Buddhist College.
- PhraMetheeThammamaporn (Prayoon Thammachitto). (1989). *Ancient Greek Philosophy, Episode 1-2*. Bangkok : Amarin Printing Group Co., Ltd.
- PhraMahaWisit Panyawattano (Greessawee). (2002). *Alternative : An Analytical Study of the Simile Discussion in Milinda-Panha*. Master of Arts Buddhist Studies. Graduate School : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Sathien Phothananta. (2014). *History of Buddhism*. (4th ed.). Bangkok: Mahamakutrajaavidyalaya.
- Wasin Inthasra. (2013). *Explain Milindapañhā*. Bangkok : Plain Publishing.